

Ο ΤΟΠΟΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΑΣΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΟ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΙΑΣ (ΑΡΘΡ. 216 § 1 ΠΚ)

(Με αφορμή το υπ' αρ. 128/88 βούλευμα του ΕφΠατρών ΠοινΧρον ΔΗ 546)

Υπο ΧΡΙΣΤΟΥ Χ. ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΥ
Επικουρου Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών

1. Το Εφετείο Πατρών με το παραπάνω βούλευμά του δέχθηκε ότι σε περίπτωση πλαστογραφίας ο τόπος χρήσης του πλαστού από τον ίδιο τον πλαστογράφο δεν αποτελεί τόπο τέλεσης του εγκλήματος επειδή η χρήση αυτή, που αποτελεί επιβαρυντική περίπτωση της πλαστογραφίας, είναι το προστάδιο της ουσιαστικής αποπεράτωσής της και γιαυτό βρίσκεται έξω από την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος (εφεξής: α.υ.ε.). Η λύση αυτή, καίτοι με βάσιμη αιτιολογία, δημιουργεί επιφυλάξεις ενώ η αντίθετη εισαγγελική πρόταση είναι κατ' αποτέλεσμα μόνον ορθή.

2. Τα προβλήματα που τίθενται σχετικά είναι τα ακόλουθα:

(α) Είναι τόπος τέλεσης ο τόπος όπου πραγματώνεται το περαιτέρω αποτέλεσμα ενός εγκλήματος σκοπού, όπως π.χ. ο τόπος όπου ο δράστης απάτης αποκτά το περιουσιακό όφελος ή όπου ο δράστης κλοπής εξασφαλίζει το κλοπιμαίο;

(β) Είναι τόπος τέλεσης ο τόπος όπου πραγματώνεται η επιβαρυντική κατάσταση ενός εγκλήματος;

(γ) Ποιά είναι η νομική φύση της «επιβαρυντικής περίπτωσης» της χρήσης του πλαστού από τον πλαστογράφο; Αποτελεί τμήμα της αντικειμενικής υπόστασης ή μήπως το β' εδ. της § 1 του άρθρ. 216 ΠΚ καθιερώνει απλώς μιαν οδηγία δικαστικής επιμέτρησης της ποινής; Στην τελευταία αυτή περίπτωση θεμελιώνει η χρήση τον τόπο τέλεσης;

3.1. Ως προς το πρώτο ερώτημα πρέπει να παρατηρηθεί ότι η απάντηση δεν είναι και τόσο αυτονόητη όσο υπολαμβάνει το βούλευμα. Η πραγμάτωση του εγκληματικού σκοπού, μολονότι δεν είναι στοιχείο της α.υ.ε. δεν παύει να συνιστά προσβολή του οικείου εννόμου αγαθού. Έτσι εύλογα υποστηρίζει και η εισαγγελική πρόταση ότι η χρήση του πλαστού «συνιστά επίταση της αρχικά γενομένης εγκληματικής προσβολής» και επομένως προσβάλλει την έννομη τάξη στον τόπο όπου επιχειρείται (σελ. 548). Πράγματι, θα αποτελούσε δογματική ασυνέπεια να καταλήξουμε σε άλλο αποτέλεσμα όταν γίνεται δεκτό ότι μέχρι την ουσιαστική αποπεράτωση του εγκλήματος είναι δυνατή συμμετοχή στο έγκλημα και θεμελιώση κατ' ιδέα συρροής καθώς και ότι η παραγραφή αρχίζει μετά την ουσιαστική αποπεράτωση (BGHSt 6 σ. 248, Ανδρουλάκης, Π.Δ. Γεν. Μ., τ. Γ' σ. 150). Έτσι υποστηρίζεται ότι τόπος τέλεσης του όλου εγκλήματος είναι και ο τόπος

πραγμάτωσης του εγκληματικού σκοπού σε περίπτωση «εγκλήματος κόλουρου αποτελέσματος» (Jeschek Lehrbuch des Strafrechts 4η έκδ. 1989 σ. 466). Υπ' αυτή την εκδοχή ο τόπος χρήσης είναι και τόπος τέλεσης του όλου εγκλήματος της πλαστογραφίας ήδη για τον παραπάνω λόγο, σύμφωνα με το άρθρ. 16 ΠΚ ακόμη και αν δεν υπήρχε το β' εδ. της § 1 του άρθρ. 216 ΠΚ. Επιπλέον θα ήταν άτοπο να δεχόμαστε ότι π.χ. τόπος τέλεσης της απλής συνέργειας στη χρήση είναι η Ελλάδα και συγχρόνως ν' αποφαινόμεστε ότι η κύρια πράξη έχει τελεσθεί αποκλειστικά στην αλλοδαπή.

3.2.1. Η παραπάνω, ωστόσο, γενική τοποθέτηση, ότι ποινική αξίωση μπορεί να θεμελιωθεί και μετά την τελείωση (αλλά πριν από την ουσιαστική αποπεράτωση) του εγκλήματος, είναι εκτεθειμένη σε αντιρρήσεις, και μάλιστα ειδικά ως προς τα εγκλήματα σκοπού: Δεν πρέπει να παροράται ότι η επιβολή ποινής μπορεί να θεμελιωθεί όχι σε οποιοδήποτε στοιχείο που προσβάλλει ένα ποινικά προστατευόμενο έννομο αγαθό αλλά μόνο στα επιλεγμένα από το νομοθέτη και εξειδικευμένα στο νόμο στοιχεία, αφού μόνον αυτά και κανένα άλλο (n.c.s.l.!) είναι προϋποθέσεις επιβολής ποινής. Γιαυτό και εύλογα έχει ασκηθεί κριτική κατά της άποψης που δέχεται δυνατότητα συνέργειας μετά την τελείωση του εγκλήματος (βλ. π.χ. Maugach - Gössel - Zipf, Strafrecht, A.T. Tbd 2, 6η έκδ. σ. 4 επ., Rudolphi, SK A.T. αρ. 9 προ § 22, Roxin, LK § 27 αρ. 22, Jakobs Strafrecht A.T. 1983 αρ. 22/40 επ., Bitzilekis ZStW 99 (1987) 723 επ.).

3.2.2. Γιαυτό το λόγο ορθά γίνεται δεκτό ότι η ουσιαστική αποπεράτωση των εγκλημάτων σκοπού (σε αντίθεση π.χ. με εκείνη των διαρκών) δεν είναι στοιχείο της α.υ. και επομένως ο τόπος επέλευσης του σκοπούμενου αποτελέσματος δεν είναι τόπος τέλεσης του όλου εγκλήματος (βλ. σχετικά Μυλωνοπούλου, NoB 36 (1988) σελ. 285 επ., 290). Αλλά και από το γερμανικό Ακυρωτικό ακολουθείται η λύση αυτή, με την αιτιολογία ότι ως «αποτέλεσμα» νοείται μόνον εκείνο που περιγράφεται στην α.υ.ε. (BGHSt 20,51). Πράγματι στα εγκλήματα σκοπούμενου αποτελέσματος το τελευταίο τούτο δεν περιλαμβάνεται στην ειδική υπόσταση του εγκλήματος. Στην ειδική υπόσταση, π.χ. της κλοπής, δεν περιλαμβάνεται η «ιδιοποίηση» του κλοπιμαίου παρά μόνον ο «σκοπός» ιδιοποίησης (άλλο είναι το θέμα αν, ειδικά στην κλοπή, η αφαίρεση μπορεί ή θα πρέπει «ως επιχειρείται υπό του δράστου να δημιουργεί τον συγκεκριμένον κίνδυνον επελεύσεως «αποσπρητικού» τινος γεγονότος» (Ανδρουλάκη, Ποινικαί Μελέται σελ. 237) οπότε ο τόπος όπου δημιουργείται ο κίνδυνος αυτός είναι νομικά σημαντικός).

Κατά συνέπεια η σκέψη του παραπάνω βουλεύματος, ότι δεν είναι τόπος τέλεσης του εγκλήματος ο τόπος όπου πραγματώνεται το μη περιλαμβανόμενο στην αντικειμενική υπόσταση σκοπούμενο περαιτέρω αποτέλεσμα είναι καταρχήν ορθή.

4.1. Στην περίπτωση μας, όμως, υπάρχει μία διαφορά: Η χρήση του πλαστού από τον πλαστογράφο δεν αποτελεί μόνον ουσιαστική αποπεράτωση του εγκλήματος της § 1 εδ. α' αλλά καθίσταται και επιβαρυντική περίπτωση του ίδιου εγκλήματος με τη ρητή και αυτοτελή διάταξη του εδ. β' της ίδιας παραγράφου. Έτσι περνάμε στο δεύτερο ερώτημα, αν δηλ. ο τόπος όπου πραγματώνεται η επιβαρυντική περίπτωση ενός εγκλήματος είναι και τόπος τέλεσής του.

4.2.1. Όταν η επιβαρυντική περίπτωση είναι και στοιχείο της α.υ. του οικείου εγκλήματος τότε το πράγμα είναι απλό: Ο τόπος πραγμάτωσής της είναι και τόπος τέλεσης του όλου εγκλήματος κατ' εφαρμογή του άρθρ. 16 ΠΚ, εφόσον αποτελεί τμήμα του. Αν π.χ. ο Α, θύμα ληστείας στην αλλοδαπή, πεθάνει στην Ελλάδα εξαιτίας της βίας που ασκήθηκε κατά την τέλεση του βασικού εγκλήματος, τόπος τέλεσης της θανατηφόρου ληστείας είναι (και) η ημεδαπή (Μυλωνόπουλος, ΝοΒ 36 (1988) σελ. 287). Το ζήτημα αυτό δεν πρέπει να συγχέεται με το αν μία επιβαρυντική περίπτωση που επισυνέβη μετά την τελείωση αλλά πριν από την ουσιαστική αποπεράτωση του εγκλήματος είναι στοιχείο της α.υ.ε. και διαπλάθει διακεκριμένο έγκλημα (βλ. σχετικά Rudolphi, SK αρ. 10 προ § 22).

4.2.2. Με βάση τα παραπάνω, αν δεχθούμε ότι όταν συντρέχει το επιβαρυντικό στοιχείο της χρήσης δημιουργείται σύνθετο έγκλημα (έτσι Γιαννίδης, Η χρήση του πλαστού από τον πλαστογράφο, ΠοινΧρον ΛΑ' 397) τότε η χρήση καθίσταται στοιχείο της α.υ. του συνθέτου αυτού εγκλήματος και επομένως ο τόπος χρήσης, ως τόπος τέλεσης ενός μέρους της εγκληματικής πράξης είναι και τόπος τέλεσης του όλου εγκλήματος. Στην περίπτωση αυτή η χρήση θεμελιώνει τον τόπο τέλεσης όχι ως πραγμάτωση του σκοπού, δηλ. ενός υποκειμενικού στοιχείου του αδικού, αλλ' ως πραγμάτωση στοιχείου της α.υ. του αυτοτελούς συνθέτου εγκλήματος.

4.3. Αν όμως δεχθούμε, όπως ο Άρειος Πάγος, ότι η χρήση του πλαστού εκ μέρους του πλαστογράφου καθίσταται επιβαρυντική περίπτωση οσάκις τιμωρείται και η πλαστογραφία (ΟλαΠ 594/80 ΠοινΧρον Λ' 756, ΑΠ 1445/84 ΠοινΧρον ΛΕ' 457) είναι αμφίβολο κατά πόσον η χρήση αυτή καθίσταται και στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος που περιγράφεται στο εδ. α' της § 1 του άρθρ. 216 ΠΚ. Διότι, όπως έχει ήδη παρατηρηθεί (Γιαννίδης, ορ. cit. 393) από τη διατύπωση του νόμου μπορεί εξ ίσου να υποστηριχθεί, ότι η χρήση, θεωρούμενη ως απλή επιβαρυντική «περίπτωση» δε διαπλάθει διακεκριμένο έγκλημα αφού δε μεταβάλλει το πλαίσιο ποινής του βασικού. Έτσι το εδ. β' της § 1 του άρθρ. 216 ΠΚ φαίνεται ότι δεν αποτελεί παρά μίαν οδηγία προς το δικαστή που τον υποχρεώνει να λάβει υπόψη του το γεγονός της χρήσης κατά την επιμέτρηση της ποινής. Προς μία τέτοια κατεύθυνση δίνει την εντύπωση ότι προσανατολίζεται και το εδώ συζητούμενο βούλευμα. Εντοπίζει όμως το λόγο για τον οποίο η χρήση είναι εκτός α.υ. στο ότι αυτή αποτελεί προστάδιο της ουσιαστικής αποπεράτωσης και όχι στο ότι δε διαπλάθει διακεκριμένο έγκλημα.

4.4. Υπό την εκδοχή αυτή, επομένως, το κρίσιμο τρίτο ερώτημα που θέσαμε στην αρχή διαμορφώνεται ως εξής: Θεμελιώνουν τόπο τέλεσης οι επιβαρυντικές περιστάσεις που απλώς λαμβάνονται υπόψη στη δικαστική επιμέτρηση της ποινής; Το ερώτημα δεν είναι απλό αφού πρόκειται για επιβαρυντικές περιστάσεις που δίνουν την εντύπωση ότι δε συνιστούν στοιχεία αντικειμενικής υπόστασης, αλλά ούτε επιδέχεται ενιαία απάντηση.

Πράγματι, οι παραπάνω επιβαρυντικές «περιπτώσεις» μπορούν να είναι δύο ειδών: Είτε αναφέρονται ρητά στο νόμο είτε λαμβάνονται υπόψη από το δικαστή βά-

σει του γενικού κανόνα του άρθρ. 79 ΠΚ. Σχετικά γίνεται διάκριση ανάμεσα σε νόμιμες και δικαστικές επιβαρυντικές περιστάσεις. Οι νόμιμες αντικειμενικές επιβαρυντικές περιστάσεις είναι πρόσθετα περιστατικά τα οποία, χωρίς να μεταβάλλουν τα στοιχεία του εγκλήματος προβλέπονται και προσδιορίζονται ειδικά στο νόμο συνδεδεμένα με τα στοιχεία της α.υ.ε. (Garraud, *Traité* II 3η έκδ. 1914 αρ. 804 επ., Ζησιάδης, Αρμενόπουλος Α' (1947) σελ. 537). Τέτοιες επιβαρυντικές περιστάσεις που δε μεταβάλλουν το πλαίσιο ποινής και επομένως δε διαπλάθουν νέο και αυτοτελές διακεκριμένο έγκλημα ειδικό ως προς το βασικό προβλέπουν π.χ. τα άρθρα 315 Α ΠΚ («Η βαρεία ή η θανατηφόρα σωματική βλάβη εναντίον αστυνομικού οργάνου... συνιστά ιδιαίτερη επιβαρυντική περίπτωση»), 370 Α § § 1 εδ. β' και 2 εδ. β' ΠΚ («Η χρησιμοποίηση από το δράστη των... μαγνητοταινιών... θεωρείται επιβαρυντική περίπτωση»), το άρθρ. 30 § 3 ν. 1806/88 («Αποτελεί επιβαρυντική περίπτωση η τέλεση των παρ. 1 και 2 από άτομα που ασχολούνται σε ανώνυμες χρηματιστηριακές εταιρίες στο κεφάλαιο των οποίων μετέχουν τράπεζες ή σε τράπεζα, μέτοχο τέτοιων εταιριών») και η εδώ συζητούμενη «χρήση» του β' εδ. της § 1 του άρθρ. 216 ΠΚ.

4.5. Όμως και αν ακόμη δεχθούμε τη δεύτερη αυτή εκδοχή και δε θεωρήσουμε τη χρήση ως στοιχείο της α.υ. του βασικού εγκλήματος, τούτο δε σημαίνει άνευ ετέρου ότι αυτή δε μπορεί να θεμελιώσει τον τόπο τέλεσης. Ήδη γίνεται δεκτό στην επιστήμη (αλλά και στη νομολογία) ότι και ορισμένοι εξωτερικοί όροι του αξιοποίνου, δηλ. αντικειμενικά στοιχεία κείμενα εκτός της *stricto sensu* αντικειμενικής υπόστασης θεμελιώνουν τόπο τέλεσης, εφόσον έχουν τη μορφή αποτελέσματος και συνδέονται με την πράξη, δεδομένου ότι και αυτοί συμβάλλουν στη θεμελίωση ποινικής ευθύνης (Oehler, *Internationales Strafrecht* 2η έκδ. 1983 σελ. 215, Jescheck *Lehrbuch* 4η έκδ. 1989 σελ. 161, Töndle LK 10η έκδ. § 9 αρ. 6, RGSt 16, 188). Κατά μείζονα λόγο είναι επομένως υποστηρίξιμο να θεμελιώνουν τόπο τέλεσης οι «νόμιμες αντικειμενικές επιβαρυντικές περιστάσεις» ενόψη μάλιστα των ακολούθων σκέψεων:

Το ότι η «χρήση» δε διαπλάθει διακεκριμένο έγκλημα δεν αναιρεί το γεγονός ότι αποτελεί (λόγω της ρητής μνείας της στο νόμο και σε αντίθεση προς άλλα εγκλήματα σκοπού) μιαν «αξιόποινη βαθμίδα ουσιαστικής αποπεράτωσης» («strafbare Beendigungsstufe» κατά την έκφραση των (Maurach-) Gössele-Zipf, StR A.T. Tbd II 6η έκδ. σελ. 5) ενώ τέτοια δεν είναι π.χ. η επακολουθούσα πλάνη άλλου ή η επίτευξη οφέλους της § 4 του άρθρ. 216 ΠΚ. Πράγματι, η χρήση, έστω και ως «νόμιμη επιβαρυντική περίπτωση» συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία ενός αυτοτελούς εγκλήματος: είναι πράξη που για να συμβάλλει στην επιβάρυνση της ποινής πρέπει να είναι τελειωτικά άδικη και καταλογιστή. Μάλιστα, κατ' αναλογία *in bonam partem* δεν αρκεί ως προς αυτήν ενδεχόμενος δόλος αλλ' απαιτείται γνώση, όπως και στην περίπτωση της § 2 (πρβλ. ειδικά ως προς τη γνώση της πλαστότητας Τούση - Γεωργίου, σελ. 565). Ακόμη: περιγράφεται («τυποποιείται») στο νόμο και συνιστά στοιχείο αντικειμενικό. Τα χαρακτηριστικά αυτά τη φέρουν εγγύτατα στα στοιχεία της α.υ.ε. έτσι ώστε ο μόνος λόγος που θα

την εμπόδιζε να θεωρηθεί σαν τέτοιο είναι ότι δε διαπλάθει διακεκριμένο έγκλημα επειδή δε μεταβάλλει το πλαίσιο ποινής! Είναι όμως ο λόγος αυτός επαρκής; Το γεγονός ότι ο νομοθέτης επαφίεται στο δικαστή αντί να ορίσει ο ίδιος το ποσοστό απαξίας που προσθέτει η «χρήση» δεν αναιρεί το ότι πρόκειται για ένα στοιχείο αντικειμενικό, απαραίτητο για την επαύξηση του αξιοποίνου και επομένως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του διακεκριμένου εγκλήματος της «πλαστογραφίας με χρήση».

4.6. Αλλά ανεξάρτητα από τα παραπάνω, όπως συνάγεται από τη μεταχείριση των εξωτερικών όρων του αξιοποίνου, σημασία για τη θεμελίωση του τόπου τέλεσης, δεν έχει τόσο η πραγμάτωση στοιχείου της α.υ. όσο η πραγμάτωση στοιχείου που συμβάλλει στη θεμελίωση του αξιοποίνου κατά νομοθετική επιταγή.

Έτσι μπορούμε να πούμε, παραφράζοντας το Gallas (ZAKDR 37, 438) ότι τόπος τέλεσης είναι εκείνος όπου πραγματώνεται τμήμα της νομοθετικά τυποποιημένης συμπεριφοράς ή προσβολής του εννόμου αγαθού (κατ' αντίθεση προς οποιαδήποτε άλλη, μη περιγραφόμενη, προσβολή του). Στην περίπτωση της χρήσης συντρέχουν και τα δύο αυτά στοιχεία, αφού αυτή ακόμη και υπό την αρεοπαγητική εκδοχή δεν παύει να συνιστά προϋπόθεση επαύξεσης (= θεμελίωσης ενός plus) αξιοποίνου που προβλέπεται από το νόμο. Δεν υπάρχει λόγος, επομένως, να μη θεμελιώνει τόπο τέλεσης ο τόπος χρήσης από τον πλαστογράφο, εφόσον και η πλαστογραφία τιμωρείται.

Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τη σκέψη, ότι η εννοιολογική διάκριση των νομίμων αντικειμενικών επιβαρυντικών περιστάσεων από τα στοιχεία της α.υ.ε. είναι ιδιαίτερα δυσχερής και αμφιλεγόμενη (πρβλ. Μυλωνόπουλου, Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα σελ. 166 και σημ. 17).

5. Αντίθετα οι δικαστικές επιβαρυντικές περιστάσεις (π.χ. συνέπειες της πράξης κείμενες εκτός της α.υ.ε. όπως η περιέλευση του θύματος κλοπής σε έσχατη ένδεια ή οι έντονοι πόνοι του θύματος σωματικής βλάβης) δε θεμελιώνουν τόπο τέλεσης αφού δεν αναφέρονται ρητά στο νόμο ως περιστάσεις που επιβαρύνουν το αξιόποινο.

Τέλος, δεν είναι τόπος τέλεσης ο (διάφορος της κατάρτισης ή νόθευσης και χρήσης) τόπος όπου προκαλείται σε άλλον πλάνα η για γεγονός που μπορεί να έχει έννομη σημασία, ούτε ο (διάφορος) τόπος όπου επήλθαν οι έννομες συνέπειες του γεγονότος ως προς το οποίο έγινε η παραπλάνηση. Κατά μείζονα λόγο δεν είναι τόπος τέλεσης της πλαστογραφίας (ή της χρήσης) ο τόπος όπου πραγματώθηκε το περιουσιακό όφελος ή η βλάβη άλλου κατά την § 3 του άρθρ. 216 ΠΚ.